

Om kulturministern hette Mossutställningar

Det var länge sedan det togs ett helhetsgrepp på kulturpolitiken och den kulturutredning som just nu är i färd med detta har tagit sig an en stor utmaning. Föreningen Mossutställningar har stora förhoppningar och vill därför gärna bidra med våra råd och synpunkter på vägen.

Mossutställningar är en ideell förening som i samarbete med både offentliga och privata aktörer vill skapa förutsättningar för konst utanför de traditionella institutionerna. Styrelsen består av personer som är aktiva inom olika kulturområden, såsom bildkonst, film, teater och dans, som har erfarenhet från diverse kulturinstitutioner. Med utgångspunkt i våra erfarenheter och arbetet med Mossutställningar följer här en omvärldsanalys med konkreta förslag på vägen till en uppdaterad kulturpolitik.

På regeringens hemsida kan man i direktiven till den pågående kulturutredningen läsa att: ***”Direktiven tar sin utgångspunkt i att kulturens frihet värnas bäst när den stöds av många krafter. Kulturpolitiken ska utgå ifrån medborgarnas behov och engagemang, kulturskapare ska kunna verka under goda villkor och kulturarvet skall vara en angelägenhet och rättighet för alla. Kulturens egenvärde är grundstenen för kulturpolitiken.”***

Vad vi intresserar oss för är vad ovanstående direktiv innebär i praktiken. Hur formuleringar som ”kulturens frihet”, ”medborgarnas behov och engagemang” och ”kulturens egenvärde” ska översättas i arbete? Genom att gå igenom citatet ovan, mening för mening försöker vi här tydliggöra hur vi ser på saken.

”Direktiven tar sin utgångspunkt i att kulturens frihet värnas bäst när den stöds av många krafter.”

Vi förstår konst som en del i det offentliga samtalet, som en form av berättande och möjlighet till uttryck som hör hemma i ett demokratiskt samhälle. För detta krävs, som påpekats, många olika typer av finansiärer. MEN avgörande är naturligtvis att man från statligt håll sätter ner foten och är tydlig med att konst är viktig, att man ser konsten som en självklar del i samhället och visar detta genom finansiering av institutioner, utbildningar, enskilda projekt, enskilda utövare etc. Rejal statlig finansiering har ju i t ex Storbritanniens fall visat sig vara nödvändig för att konsten ska ha något intresse för privata finansiärer och intressenter. Den statliga finansieringen av konsten borde vara lika självklar som grundforskningens.

Vi tror också att det är bra om kulturen får stöd från många håll, framför allt genom fler kanaler. Många fler, och på många fler sätt än vad som sker idag. Det måste få finnas fler sätt att få konst finansierad än genom marknadens försäljningar, inträden, öronmärkt kultursponsring och statliga bidrag genom relativt få institutioner. För att få en större mångfald är det viktigt att det finns flera typer av finansiärer, men framför allt att det finns många olika typer av kvalificerade organ som kan fördela pengarna.

Det är viktigt att det även inom den statliga organisationen finns en större mångfald, genom fler statliga instanser som fördelar pengar till konst. Både för att bredda utbudet för sökande, men också för att skapa större mångfald av fördelare.

”Kulturpolitiken ska utgå ifrån medborgarnas behov och engagemang, kulturskapare ska kunna verka under goda villkor och kulturarvet skall vara en angelägenhet och rättighet för alla.”

Meningens första del borde hellre formuleras som ”kulturpolitiken ska syfta till att ge alla medborgare möjlighet att uttrycka sig genom konst och ha möjlighet att se konst”. Det vill säga att man skiljer på medborgaren som producent och konsument. Formuleringen kan lätt förstås som att kulturen helt ska konsumentanpassas.

För att medborgarnas behov av kultur ska tillgodoses genom konsumtion behöver den allmänna kunskapen om konst bli mycket bättre. Den måste förstås som en del av allmänbildningen, och borde därför på samma sätt som litteratur vara en obligatorisk del i skolplanen. Idag finns det ett stort glapp mellan konstsynen bland professionella aktörer och den bild som finns hos icke-professionella. Detta gör att konsthallar och museer i jakt på pressklipp och stort besökantal gör utställningar som ska gå hem hos den breda massan. Resultatet blir att den konceptuella ambitionsribban sänks och man tar till populistiska uttryck. Det måste alltid vara konstnärerna som driver konstens utveckling, inte konsumenter, köpare, finansierare eller politiker!

Gällande meningens andra del, att kulturskapare ska kunna verka under goda villkor, handlar det ju i ett svenskt sammanhang främst om finansieringsmöjligheter, men också om visningsmöjligheter. På samma sätt som att det bör finnas en mångfald gällande finansierare, så bör det finnas en stor mängd aktörer som visar konst.

För att kulturarvet ska kunna vara en angelägenhet och rättighet för alla är det mycket viktigt att se kopplingen till skolan och allmänbildningen, dvs att skolan har ett stort ansvar att förmedla kunskap om kulturarvet. Men kulturarvet är inte något som går att begränsa till en ”nationell kanon” eller liknande, utan det handlar om att redan från ett tidigt stadium i livet ha tillgång till en internationell konst och kultur och få de nycklar som kan öka det individuella engagemanget. Detta är ett statligt ansvar. För att fördjupa den allmänna kunskapen om konst behövs nya pedagogiska grepp (t ex att i ett tidigt skede arbeta med moderna uttryck och ta del av konsthistoria tidigt i grundskolan) och fler platser för diskussioner om konst (t.ex. tidskriftsstöd).

För att något i framtiden ska kunna bli kulturarv krävs en stor samtida kulturproduktion som vågar vara något nytt, smalt eller extremt experimentellt. Mycket av det vi idag kallar kulturarv uppskattades inte av sin samtid. Vilket leder oss vidare till citatets sista mening:

”Kulturens egenvärde är grundstenen för kulturpolitiken.”

Vad är då ”kulturens egenvärde”? Kulturen är skapad av människor för människor och värdet i det existerar inte som en enskild företeelse, så det är svårt att tänka sig att kulturen har ett eget fristående värde. Men vi väljer att tolka meningen på det sätt som passar oss bäst, nämligen, att det värde som kulturens utövare tilldelar de är ledstjärnan för kulturpolitiken.

För att konst ska kunna vara fri, måste den kunna utvecklas på sina egna premisser, och dessa premisser kan bara dess utövare bestämma. Konst är förvisso alltid en reaktion på något, men den bör inte förminska till en reaktion på rådande kulturpolitik eller konstmarknadens trender. Det är också viktigt att kvalitetsdiskussionen nyanseras och att god konst inte definieras utifrån besökssiffror och pressklipp. Det är också intressant att titta på att hur man kan lätta på kravet på att statligt finansierad kulturverksamhet måste mynna ut i publika aktiviteter.

Vad innebär en uppdaterad kulturpolitik?

Vi vågar påstå att de flesta inom kultursektorn tycker att det behövs en uppdatering av det befintliga systemet. Det gäller att uppdatera institutionerna (inte minst skolorna och konsthögskolorna), stödsystemen, samt se över relationen mellan stat och näringsliv vad det gäller både ansvarstagande, beslut och finansiering. Frågan är bara hur görs det här på ett bra sätt? Och vad är det egentligen som behöver uppdateras?

Uppdatering av de statliga institutionerna med publik verksamhet

De statliga institutioner som utgör arenor för samtidskonsten, såsom konsthögskolor, bidragsgivande instanser, museer och konsthallar, har hamnat på efterkälken istället för att vara platser där nya sätt att arbeta med konst.

Konstinstitutionerna behöver mer rörliga organisationer. Ett exempel är att införa krav på ny ledning på alla statliga institutioner med jämna mellanrum, att adoptera samma system för anställning av direktör på Moderna museet som på Iaspis. Detta för att få en större mångfald, och på det sättet lägga grunden för ett mer demokratiskt urval av projekt och för att öka möjligheterna till samverkan mellan de statliga institutionerna och fria aktörer (såsom mindre experimentella plattformar, frilansande curatorer och ideella organisationer). Ett sätt att öppna upp för frilansande curatorer är att skapa förutsättningar för dem att bjudas in till redan befintliga institutioner. Moderna museet, Statens konstråd och Riksställningar skulle exempelvis vara behjälpta av att bjuda in frilansande aktörer (svenska och internationella) med jämna mellanrum för att driva program. Detta vore även bra för att få in fler internationella curatorer och projektledare på den svenska konst- och kulturscenen, som ur ett internationellt perspektiv är mycket isolerad och lokal.

Vi skulle också vilja se att man tar ett nytt grepp kring den i förvaltande och bevarande delen av konstinstitutionerna och kopplar dem närmre forsknings- och universitetsväsende än vad som görs idag. På detta sätt skulle arkiven och samlingarna aktiveras på andra sätt och göras mer tillgängliga.

Ett radikalt grepp vore att låta befintliga institutioner få en renodlad förvaltande och samlande funktion i samarbete med universitet, samt med ett uppdrag att husera olika produktioner och projekt skapade av fria aktörer. Vi tror på att fler aktörer gör konsten mer demokratisk.

Idag sitter ofta samma personer i styrelserna för såväl privata konsthallar som offentliga konstinstitutioner. Vi tror inte att det genererar en större mångfald. Ett skäl som ofta anges, är att konst- och kulturvärlden är så liten i Sverige. En lösning på detta problem vore att bjuda in fler internationella aktörer att sitta med i såväl styrelser som bidragsorgan. På det viset skulle man även kunna motverka den svenska provinsialismen inom kulturområdena.

Uppdatering av det statliga finansieringssystemet

De myndigheter som fördelar pengarna idag fördelar främst till befintliga institutioner och enskilda konstnärer. Möjligheterna att söka pengar för nya, alternativa plattformar eller för frilansande curatorer är mycket få. Detta måste ändras på, då det ofta är hos dessa mindre initiativ som mycket av det experimentella och det som driver konsten framåt sker.

Vi vill därför se fler finansieringsorgan med olika inriktningar och som verkar på olika plan. Det borde också göras en utredning om hur de olika stöden samverkar eller motverkar varandra.

När det gäller kultursponsring är det lättare för de stora statliga institutionerna att hitta privata finansiärer än de små experimentella initiativen. Fonder som Stiftelsen framtidens kultur har varit mycket viktig, eller snarare helt avgörande för mer experimentella kultursatsningar.

Vi föreslår att man försöker hitta nya sätt inom den statliga budgeten att hitta nya finansiärer till konsten och kulturen. En lösning på att sponsorer inte vågar arbeta med mindre mer experimentella verksamheter skulle kunna vara att staten agerar mellanhand. Pengarna från detta konto fördelas sedan av olika statliga instanser, och inte av företagen själva – vilket sker just nu. Däremot skulle naturligtvis de företag som bidrar med denna skatt kunna få andra förmåner av staten.

Vad det gäller finansiering av internationella projekt, behöver idén om kulturens internationalisering omvärderas. Dagens system känns förlegat då det i stor utsträckning är uppbyggt kring konceptet att det ska ske ett utbyte mellan nationer. Det är viktigt med möjligheter för utövare att komma i kontakt med internationella aktörer, men knappast med kravet på utbyte av tjänster eller baserat på en viss nationstillhörighet. Det borde exempelvis vara möjligt för utländska utövare att kunna söka svenska medel. Förslagsvis borde det vara projektet snarare än platsen eller medborgarskapet som avgör vad den svenska staten ska finansiera.

När det gäller diskussionen kring jämställdhet och statlig finansiering av projekt, vill vi framhålla att jämlikhet inte ska uppnås genom projektet, men resurserna ska fördelas jämställt. Det vill säga: det åligger inte upphovsmakarna av konsten som finansieras att se till att jämställdhet uppnås. Man bör inte instrumentalisera konsten för politiska mål.

Summering

Hela dokumentet grundar sig på tanken att jämställdhet och rättvisa i kulturen är en självklarhet, och att konst ska kunna utövas på så fria grunder som möjligt. När alla har samma möjligheter, först då är konsten fri på riktigt.

Våra visioner går att sammanfatta i följande punkter:

- Friare utveckling av konsten uppnås genom att slopa nyttotänkandet – ekonomiskt, socialt och politiskt - kring kultur och konst (jämför med grundforskningen)
- En ny kultur och konstsyn måste till. Konsten för dess egen skull. Konst ska inte förväntas göra någon annans arbete.

Så blir våra visioner till verklighet

- Uppdatera institutionerna, grundskolan, konstskolorna, stödsystemen samt relationen mellan stat och kapital.
- Statens måste fortsätta vara den huvudsakliga finansiären av konstnärlig verksamhet.
- Kvalitetsbedömningen måste grundas på innehåll framför statistik. Det behövs andra och förfinade mätverktyg.
- Att våga testa nya organisationsformer inom de statliga institutionerna.
- Mer risktagande i den statliga finansieringen av konst, och att se konsten som en mållös spetskompetens.
- Institutionernas roll: arkiv, samling. Samverka mer med fria aktörer
- Arbeta gentemot företag som vill sponsra konstinstitutioner för att hitta nya pengar till mindre aktörer.
- Utforma en internationell kulturpolitik som om inte grundar sig på idén om utbyte mellan nationerna.

Detta dokument är ett resultat av en läsecirkel om kulturpolitik som anordnades av Mossutställningar under augusti 2007. Under ledning av Helena Salomonsson diskuterade vi kulturpolitik i realiteten med grundmaterial från tidigare kulturutredningar och forskning samt Anders Frenanders "Kulturen som kulturpolitikens problem". Mossutställningar är en fri konstproducent utan permanent verksamhetslokal. Vi skapar förutsättningar för konst och kulturproduktion utanför institutionella gränser och ramverk. Vi tror att våra många olika kompetenser inom olika kulturområden, och den insyn i kulturpolitiken vi har ackumulerat genom att befinna oss inom en mängd olika sammanhang och organisationer kan vara till nytta för utformandet av en ny kulturpolitik.